1. וַיְמָרֵו אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:
שמות א יד

2. אם תִּשְׁכַּבּוּן בֵּין שִׁפְתָיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרָתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ:
תהלים סח יד

3. מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלָתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה יֹלַדְתֶּךָ:
שיר השירים ח ה

4. וּמוֹלְדוֹתֶיךָ בְּיוֹם הִוָּלֶדֶת אַתְּךָ לֹא כָרַת שָׂרֵךְ וּבַמַּיִם לֹא רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי וְהָמְלֵחַ לֹא הָמְלַחְתְּ וְהָחְתֹּל לֹא חֻתָּלְתְּ:
יחזקאל טז ד

5. יִרְכַּבוּ עַל בָּמְתָי אֶרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר:
דברים לב יג

6. עַל גְּבִי חֲרָשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם:
תהלים קכט ג

7. רִבָּבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה:
יחזקאל טז ז

8. עָבַר עָלַיִךְ וָאֶרְאֶךְ מִתְבּוֹסֵסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי:
שמות טו ב

9. וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה:
שמות א טו

10. וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל הָאָבְנָיִם אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם בַּת הִיא וְחָיָה:
שמות א טז

11. וָאֶרֶד בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּה הוּא עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנִים:
ירמיהו יח ג

12. וַתִּירָאן הַמְּיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּין אֶת הַיְלָדִים:
שמות א יז

13. וַתֹּאמַרְן הַמְּיַלְּדֹת אֶל פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ:
שמות א יט

14. גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ:
בראשית מט ט

15. יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דֶרֶךְ שְׁפִיפֹן עַלֵּי אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עֲקֵבֵי סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבּוֹ אָחוֹר:
בראשית מט יז

16. נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר:
בראשית מט כא

17. יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם
בראשית מט יד

18. בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה:
דברים לג יז

19. בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וָלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל:
בראשית מט כז

20. וְאָמַרְתָּ מָה אִמֶּךָ לְבִיא בֵּין אֲרָיוֹת רָבְצָה בְּתוֹךְ כְּפִרִים רִבְּתָה גּוֹרִיָּהּ: יחזקאל יט ב 21. וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים: שמות א כא 22. וְתָמֶת עֲזוּבָה וּיִקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרַת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר: דברי הימים א ב יט 23. וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וּשְׁמוֹ יִשַׁי וְלוֹ שְׁמֹנָה בָנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בָאֲנָשִׁים: שמואל א יז יב 24. וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשְׁתּוֹ וְאֶת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בָנֶיהָ יֶשֶׁר וְשוֹבָב וְאַרְדּוֹן: דברי הימים א ב יח 25. לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה: במדבר יג ו 26. וַיַּלֶּדֶת עַתְנִיאֵל בֶּן קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ וַיִּתֶּן לוֹ אֶת עַכְסָה בִּתּוֹ לְאִשָּׁה: שופטים א יג

שהיתה פועה לוֹלֵד. פירש רבינו חננאל מ) לומשת למיסה ויולא הולד כמו שעושים לו עכשיו בחזני האשה: אחריס

בפרך רבי אלעזר אמר בפה רך רבי שמואל בר נחמני אמר בפריכה [1]וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים וגו' אמר רבא בתחילה בחומר ובלבנים ולבסוף ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים ולמ"ד נמי התם בפה רך הכא ודאי בפריכה דרש [6]רב עוירא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים [3]בשעה שהולכות לשאוב מים הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים ובאות ושופתות שתי קדירות אחת של חמין ואחת של דגים ומוליכות אצל בעליהן לשדה ומרחיצות אותן וסכות אותן ומאכילות אותן ומשקות אותן ונזקקות להן בין שפתים שנאמר [2]אם תשכבון בין שפתים וגו' בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים שנאמר [2]כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ וכיון שמתעברות באות לבתיהם וכיון שמגיע זמן מולדיהן הולכות וילודות בשדה תחת התפוח שנאמר [3]תחת התפוח עוררתיך [3]וגו' והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקיר ומשפיר אותן כחיה זו שמשפרת את הולד שנאמר [4]ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי וגו' [7]ומלקט להן שני עגולין אחד של שמן ואחד של דבש שנאמר [5]ויניקהו דבש מסלע ושמן וגו' וכיון שמכירין בהן מצרים באין להורגן ונעשה להם נס ונבלעין בקרקע ומביאין שוורים וחורשין על גבן שנאמר [6]על גבי חרשו חורשים וגו' לאחר שהולכין היו מבצבצין ויוצאין כעשב השדה שנאמר [7]רבבה כצמח השדה נתתיך וכיון שמתגדלין באין עדרים עדרים לבתיהן שנאמר [7]ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדים אל תקרי בעדי עדים אלא בעדרי עדרים וכשנגלה הקב"ה על הים הם הכירוהו תחלה שנאמר [8]זה אלי ואנוהו [9]ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות וגו' רב ושמואל חד אמר אשה ובתה וחד אמר כלה וחמותה מ"ד אשה ובתה יוכבד ומרים ומ"ד כלה וחמותה יוכבד ואלישבע תניא כמ"ד אשה ובתה דתניא שפרה זו יוכבד ולמה נקרא שמה שפרה שמשפרת את הולד ד"א שפרה שפרו ורבו ישראל בימיה פועה זו מרים ולמה נקרא שמה פועה שהיתה פועה [9](ומוציאה את הולד) ד"א פועה שהיתה פועה ברוח הקודש ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל [10]ויאמר בילדכן את העבריות וגו' מאי אבנים א"ר חנן סימן גדול מסר להן אמר להן בשעה שכורעת לילד ריכותיה מצטננות כאבנים ואית דאמר כדכתיב [11]וארד בית היוצר והנה הוא עושה מלאכה על האבנים מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע אף אשה ירך מכאן וירך מכאן והולד באמצע [10]אם בן הוא והמתן אותו א"ר חנינא סימן גדול מסר להן בן פניו למטה בת פניה למעלה [12]ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן וגו' להן מיבעי ליה א"ר יוסי בר' חנינא מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו [12]ותחיין את הילדים תנא לא דיין שלא המיתו אותן אלא שהיו מספיקות להם מים ומזון [13]ותאמרן המילדות אל פרעה כי לא כנשים וגו' מאי חיות אילימא חיות ממש אטו חיה מי לא צריכה חיה אחריתי לאולודה אלא אמרו לו אומה זו כחיה נמשלה יהודה [14]גור אריה דן [15]יהי דן נחש נפתלי [16]אילה שלוחה יששכר [17]חמור גרם יוסף [18]בכור שור בנימין [19]זאב יטרף דכתיב ביה כתיב ביה ודלא כתיב ביה כתיב (ביה) [20]מה אמך לביא בין אריות רבצה וגו' [21]ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתים רב ושמואל חד אמר בתי כהונה ולויה וחד אמר בתי מלכות מ"ד בתי כהונה ולויה אהרן ומשה ומ"ד בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי דכתיב [22]ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכתיב [23]ודוד בן איש אפרתי וגו': [24]**וכלב בן חצרון** הוליד את עזובה אשה ואת ידיעות ואלה בניה ישר ושובב וארדון בן חצרון [25]בן יפנה הוא בן שפנה מעצת מרגלים ואכתי בן קנז הוא דכתיב [26]וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב [1]אמר רבא חורגו דקנז הוה דיקא

ולמה נקרא בן יפונה על שם מעשיו: ה"ג **ואכתי בן קנז הוא: חורגו דקנז.** בן אשתו של קנז היה כלב ומעלה עתניאל אחיו מאמו: דיקא

בפרך בפה רך. משכוס בדברים ובשכר עד שהרגילוס לעבודה: **בפריכה.** בשברון גוף ומתנים וחזקה: ה"ג **בעבודה קשה אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן שהיו מחליפין וכו'.** וזו היא קשה שלא היו רגילים בכך: **ולמאן דאמר** (ו) בפרך קמא בפה רך הא בפרך בתרא ולאי פריכה היא דהכתיב וימררו: **ושופתות.** כשמושיבין הסיר על גבי כירה קרי לה שפיתה: **אחת של חמין.** לרחון רגלי בעליהן בשדה: **בין שפתים.** בין מגרי השדות מקומות לטוענ. מלר גבול השדה גבוה מכאן ומכאן ומכירו מכאן ומרין בתמצע: **יונה.** ישראל שנאמר יונתי תמתי (שיר ו): **עורקיך.** לשון מכלי יולדה (הושע יג): **מנקר.** מנקה: **משפר.** כמו שעושין למיעוקות לייפה את מיבריהם ולמקנן שניתקין מנער הלידה: **לא כרת שרך.** לא היה לך מיילדת למתוך טיבור הולד: **למשעי.** להחליק בשר. כמו מלקת לוארין (בראשית כז) שעיעות: **עגולין.** כעין ככר עגול: **נעשה להן נס: רבבה כצמח השדה.** גדילים מן הארץ כצמח השדה: **ותבואי.** לבית אביך: **הם הכירוהו.** שראו שכיעתו כבר: **זה אלי.** שראיתי כבר: **אנוהו.** בת עמינדב אשתו של אהרן: **שהיתה פועה לולד.** משעשעת אותו כדרך שמשחקים למיעוקות בדברים ערבים לשעשעו: **פועה.** לוועקת כמו כיולדה אפעה (ישעיה מב): ה"ג **ורמיתן על האבנים אמר רבי יוחנן סימן גדול מסר להן בשעה שכורעת לילד יריכותיה מצטננות כאבנים ד"א על האבנים כדכתיב ואדרד בית היוצר וגו' מה יוצר זה ירך מכאן כו': סימן גדול.** שלא תטלנו האם ותחביאנו ותאמר נפל היה זה לכם הסימן של לידה ואז תטלוהו ותהרגוהו. ד"א להכי קרי ליה למשבר של אשה אבנים כדכתיב גבי יוצר כלי חרס אבנים ואשה נמי ליוצר דמיא: **סדן.** עץ עב שעליו יושב ומגלגל הבנים לעשותן בדפוס הכלי לפי גדלו וקטנו: **סימן גדול מסר להם.** ורמיתן על האבנים אם בן הוא שם אתן יכולות לרמות מיד אם בן הוא בלא שום הגבהה: **כן פניו למעלה.** כדרך תשמישו: **כה פניה למעלה.** כדרך תשמישתה. והכי מפרש במסכת נדה (דף לא.): **עליהן.** משמע על עיסקי ביאה. לשון ויבא אליה (בראשית כט): **ותחיין.** הוה ליה למיכתב ולא המיתו הילדים ותחיין משמע שהיו מסייעין להחיותן שהיו טומנות אותן בבתיהן ומגדלות אותם: **אי נימא חיות ממש.** מילדות: **כחיה נמשלה.** ותיה השדה אינה צריכה למילדת: **דכתיב ביה כתיב ביה.** מי שכתוב בו שנקרא בשם בהמה ותיה הרי כתיב בו ושאין כתיב בו הרי כתיב בכל כנסייתן יחד מה אתן לביא בין אריות רבצה אתן כנסת ישראל כולה נקראת לביאה: **אהרן ומשה.** שילאו מיוכבד: **ומרים עוזבה אשה כלב.** והיא מרים. ולקמן מפרש למה נקראת שמה עוזבה. והאי ותמת שנטרעה: **ויקח לו כלב את אפרת.** לאחר שנתרפאת חזר ולקחה לו. אלמא אפרת קרי מרים וכתיב בדוד בן איש אפרתי: **וכלב בן חצרון.** פסוק הוא בדברי הימים: (ג) **בן יפונה בן שנפנה מעצה מרגלים.** תירגמא הוא דקא מתרץ. לעולם בן חצרון הוא

הגהות הב"ח

(ו) רש"י ד"ה ולמאן דאמר נמי בפרך: (ב) ד"ה וכלב וכו' דימים הם"ד ואח"כ מ"ה בן שנפנה כל"ל ותיבות בן יפונה נמחק:

מוסף רש"י

שהיתה פועה. שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה (שמות א טו). חורגו דקנז הוה. וילדה לו אמו של כלב את עתניאל (במדבר לב יב).

ו) ס"א רבי עקיבא. רש"ל. ב) יומא עה., ג) שמה תהלתך אמן, ד) ס"א ויומן להם. רש"ל, ה) ס"א ל"ג, ו) [תמורה עח. ע"ש], ז) [דף יב.], ח) [וכ"כ בענין ערך פע ג' ע"ש].

דיקא נמי דכתיב. קרא אחרינא. כי משמעי בכלב נא קרייה בן קנז כדכתיב בעתניאל [שופטים א] אלא הקניזי מאנשי ביתו ומגידוליו של קנז: **עזובה שהכל עזובה.** שמתחילה חולנית היתה כדקרי לה הכא יריעות [דה"א ד] ולקמן קרי לה נמי חלאה [דה"א ג] ועזובה שעזבוה כל בחורי ישראל מליאה אותה: **והא מיסב נסבה.** כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו וגו' [שם] אלמא מיתתיה הוא: **נשם שמים.** כגון זו שהיתה חולה ונשאה לשם שמים שנדק באחיה אהרן ומשה ורואה אותם לדיקים ורוב בנים דומין לאחי האם בנ"ב בית נוחלין (דף קי.): **ליריעות.** בלי תואר אדמומית דמחמת חולנית היתה ירקרוקת: **בוניה.** אלו שמות בעלה שבנאה ועשאה מבוהה כשאר נשים בנישואין ובנים ישר ושובב ואדרון[ג]: **שיישר אם עלמו.** מלטעות את טעות המרגלים: **שביבב אם עלמו.** מעצמן. לשון הכת השובבה (ירמיה לא) יולאתנית ומורדת. [ד] והכי נמי קרי ליה מרד בקרא אחרינא על שם שמרד בעצת מרגלים[ה]: **שרדה בילרו.** שהיה מסיתו לטעות עמהן: **שהושחרו פניו.** שקבל עליו תענויות הרבה שיגלל מעצת מרגלים: **שנעשה לה כאב.** להתעסק בה ברפואות ומזונות הצריכין לחולה: **שתקע אם לבו לאביו שבשמים.** שלא להיות בעצת מרגלים: **חלאה.** חולי: **ולבסוף נערה.** שנתרפאה מחליה וחזרה בתואר פניה כנערה: **וכני חלאה.** וכנייני חלאה [ו] שבנתיה ונתרפאת משובחין היו להיות צרת ואהר ואתנן: **צרה לאחרותיה.** מתקנאות ביופיה: **מוליך אתנן לאשתו.** שהיה מתאוה למשכב נשים: **אף על עמו גזר.** דרש רבי תנחומא[ז] יום שנולד משה אמרו איטגניניו היום נולד מושיען של ישראל ואין אנו יודעים אם מצרי הוא או יהודי ועמד וקינן כל עמו ובקש מהן ליתן לו הנולדים בו ביום וגזר אף על עמו: **בחילה והמתן אותו.** לא הושיב שומרים אלא סמך על המילדות: **משליכוהו.** שהושיב שומרין וקסדוכין לדבר: **ולבסוף על עמו.** כדפרישית. וכיון שעבר היום ועדיין רואין איטגניניו שלא נקה העמיד הגזירה עד יום שהושלך ליאור: **גדול דור היה.** והיו הכל נשמעין לדבריו: **על הזכרים ועל הנקיבות.** שלא יולידו לא זכר ולא נקיבה: **אלא בעולה הזה.** שנולדים ומתים וחוזרים וחיים הן לעוה"ב. אתה גזרת בעולם הזה ובעולם הבא שכיון שאינם נולדים אינן באין לעולם הבא: **בת מאה ושלשים.** כדמפרש ואזיל שנולדה בירידתן למצרים וישראל עמדו שם ר"י שנה ומשנולד משה לא נתעכבו אלא פ' שנים כדכתיב ומשה בן שמונים שנה וגו' בדברו אל פרעה (שמות ז) ואותה שנה יצאו נמצא שעברו מירידתם עד שנולד משה ק"ל שנה וכשהחזיר עמרם את יוכבד[ח] היתה מעוברת ממשה כדאמרינן לקמן בשמעתין: **דאמר רבי חמא.** בית נוחלין[ט]: **זו יוכבד.** בפרטן של יורדי מצרים[י] אתה מוצא שבעים חסר אחת וכללן אתה אומר הבאה מצרימה שבעים[כ] זו יוכבד שהשלימה מנין בכניסתן לעיר: **סימני נערות.** חזרה לימי עלומיה באורח כנשים ובתואר פנים ופשטו הקמטים: **והיא הוא מיעברא ביה אלאא ירחי מעיקרא.** מקמי דאהדרה כדלקמן: **מקיש לידתה וכו'.** לא נכתב הריון זה אלא לדרוש כך: **בפיקה של חוה.** בגזר דין שלה ושטר גזירות קללתה דעלבון והריון: **הגון לנביאות.** לאתה ברוח הקודש שעתיד [להיות הגון] לנבואה: **ותצפינהו שלשה ירחים.** שלשה חדשים יכלה להצפינו אלא הלכו המצרים לבדוק אחריה אלא לסוף תשעה חדשים משהחזירה והיא הוה מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא ומהכא נפקא לן: **אמאי תצפניה ותיזיל.** מאחר שצפון במסתרים היה כדכתיב ותצפינהו מה יש לה לדאג: **ומעוי הפה.** ולועק שם ודרך תיוק לצעוק כששומע קול תינוק תבירו: **אחזו לנו שועלים.** בת קול אומר למי הים אחזו לנו שועלים הקטנים (ג) המחבלים את הכרמים בהיותם סמדר בעוד הפרי קטן: **שחביב עליהן ממונן.** שדמיו מועטין ואף על פי שהיה משתמר גופו יותר בשל עצים שקשים וחזקים: **דבר רך.** בזה הוא משתמר יפה מן הכל לפי שהדבר הקשה כשהמים מוליכין אותו בחזקה (ד) הוא נתקל והוא נישוף ונשבר אבל דבר קל נתקל ונזדקר בתאן לאחוריו: **ריח רע.** של זפת:

אגם

אחרים אומרים נולד כשהוא מהול. ומקשים מדקאמר ר"מ טוב שמו מכלל דאחרים לאו היינו ר"מ ובשלהי הוריות (דף יג:) אמר דאסקוה לר"מ אחרים ובפ"ק דברכות (דף ט:) בגמרא מאימתי קורין שמע בשחרית (ד) אפליגו ר"מ ואחרים ות"ר שראה בקונטרס גרסת שמועות שקיבל מאליעזר בן אנריא קנעוס בשם אחרים מפני שהיה שמו אחר אבל שאר שמועות קנעוס בשמו ולא מסתברא דהא לרבי נתן אסקו יש אומרים ואית לך שכל שמועותיו קנעו כך ולר"מ נמי עשו כיולא בו אלא נראה דלאחר דאסקוהו אחרים חזר בו ואמר נולד כשהוא מהול וכן בפ' קמא דברכות[ב]:

חמר מבחוץ וזפת מבפנים. פירש רבי בשם ר"ש בר קלונימוס זה וזה בתוך המיבה והחמר היה מכסה את הזפת אבל מבחוץ דומה לקנה היאור ולא יבחינו המיבה בתוך קנה היאור: בשבילי

1. על כן היתה חברון לכלב בן יפנה הקנזי לנחלה עד היום הזה יען אשר מלא אחרי יי אלהי ישראל: יהושע יד יד
2. ולאשחור אבי תקוע היו בני שתי נשים חלאה ונערה:
דברי הימים א ד ה
3. ובני חלאה צרת ראחר ואתנן:
דברי הימים א ד ז
4. ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו וכל הבת תחיון:
שמות א כב
5. וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי:
שמות ב א
6. ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור:
איוב כב כח
7. מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללו יה: תהלים קיג ט
8. ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה ללוי במצרים ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחותם: במדבר כו נט
9. ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים: שמות ב ב
10. וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך: בראשית א ד
11. ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאר: שמות ב ג
12. אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר:
שיר השירים ב טו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בת מאה וכו' אם יוכבד כבר היתה: (ב) ד"ה אמנו וכו' הקטנים שהיו מחבלים: (ג) ד"ה דבר רך וכו' והוא נתקל בתאן הוא נישוף ונשבר אבל דבר רך נתקל ונזדקר לאחוריו: (ד) תוס' ד"ה אחרים וכו' אפליגו ר"מ. נ"ב עיין בנ"ב דף עו ודף לג בתוס' ד"ה מאן י"ל שם מירלנו קושיא זו:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה ששיבב את עצמו כו' וה"נ קרי ליה מרד. דה"א ד יח:

מוסף רש"י

וקרי לה בת. משה היה ליה למיכתב, ומנלן דבת מאה ושלשים היתה, דא"ר חמא בר' חנינא זו יוכבד כו'. ובת לוי דקאמר קרא הייט בת לוי ממש, בתו של לוי, והא דלא קאמיר לה בהדיא לפי שלא באה למצרים אלא בנתן אמה ולידתה בין החומות, כלומר בתוך מצרים, ומשום דקאמר בדרך נני הולדה, קאמר נמי בין החומות נני לידתה (רשב"ם ב"ב קב.). אשר ילדה. קרא יתירא הוא דהא כבר כתיב בת לוי (שם קב.). לידתה במצרים. כשנכנסו לתוך החומה ילדתה והיא השלימה מנין שבעים (במדבר כו נט). אלא משעה דאהדרה. שמנו לה המצריים מיום שהחזירה והיא ילדתו לשמה חדשים ויום אחד, שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין והם בדקו אחריה לסוף תשעה (שחות ב ג).

בשבילי נצלתם כולכם. תימה מדרבה בשבילו נגזרו הגזירות שרצו מצטגניני פרעה ימ לומר הוא היה הרצון המושלך ליאור וגזירה רצונה אם כן הוא והמתן אותו לא בשבילו היתה אלא משוש ונלחם בנו ודרך אנשים להלחם

אגם כדכתיב [1]קנה וסוף קמלו ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מלמד שירדה לרחוץ מגלולי אביה וכן הוא אומר [2]אם רחץ ה' את צואת בנות ציון וגו' ונערותיה הולכות וגו' א"ר יוחנן אין הליכה זו אלא לשון מיתה וכן הוא אומר [3]הנה אנכי הולך למות [4]ותרא את התיבה בתוך הסוף כיון דחזו דקא (ו) בעו לאצולי למשה אמרו לה גבירתנו מנהגו של עולם מלך בשר ודם גוזר גזירה אם כל העולם כולו אין מקיימין אותה בניו ובני ביתו מקיימין אותה ואת עוברת על גזירת אביך בא גבריאל וחבטן בקרקע ותשלח את אמתה ותקחה ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר ידה וחד אמר שפחתה מ"ד ידה דכתיב אמתה ומ"ד שפחתה מדלא כתיב ידה ולמ"ד שפחתה הא אמרת בא גבריאל וחבטן בקרקע דשייר לה חדא דלאו אורחא דבת מלכא למיקם לחודה ולמאן דאמר ידה ליכתוב ידה הא קמ"ל דאישתרבב אישתרבובי (ו)דאמר מר וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים דכתיב [5]שני רשעים שברת (ז)ואמר ריש לקיש אל תיקרי שברת אלא שריבבתה ותפתח ותראהו את הילד ותרא מיבעי ליה א"ר יוסי ברבי חנינא שראתה שכינה עמו והנה נער בכה קרי ליה ילד וקרי ליה נער תנא הוא ילד וקולו כנער דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה (ז)א"כ עשיתו למשה רבינו בעל מום אלא מלמד שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה אמרה שמא לא אזכה לחופתו ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה מנא ידעה א"ר יוסי ברבי חנינא שראתה אותו מהול זה א"ר יוחנן מלמד שנתנבאה שלא מדעתה זה נופל ואין אחר נופל והיינו דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב [6]וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים צופין ואינם יודעין מה צופין מהגים ואינן יודעים מה מהגים ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה עמדו וגזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כיון דשדיוה למשה אמרו תו לא חזינן כי ההוא סימנא בטלו לגזירתייהו והם אינן יודעין שעל מי מריבה הוא לוקה והיינו דאמר (ז)רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב [7]המה מי מריבה אשר רבו המה שראו איצטגניני פרעה וטעו והיינו דקאמר משה [8]שש מאות אלף רגלי וגו' אמר להן משה לישראל בשבילי נצלתם כולכם ר' חנינא בר פפא אמר אותו היום עשרים ואחד בניסן היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה ילקה ביום זה רבי אחא בר חנינא אמר אותו היום ששה בסיון היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה ילקה ביום זה בשלמא למ"ד בששה בסיון משכחת לה ג' ירחי (ז)דאמר מר בשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד משה ומשבעה באדר ועד ששה בסיון תלתא ירחי אלא למ"ד בעשרים ואחד בניסן היכי משכחת לה אותה שנה מעוברת היתה רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם ותאמר אחותו אל בת פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות ומאי שנא מעבריות מלמד שהחזירוהו למשה על כל המצריות כולן ולא ינק (ז)אמר פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא והיינו דכתיב [9]את מי יורה דעה וגו' למי יורה דעה ולמי יבין שמועה לגמולי מחלב ולעתיקי משדים ותאמר לה בת פרעה לכי (ז) וגו' א"ר אלעזר מלמד שהלכה בזריזות כעלמה ר' שמואל בר נחמני אמר העלמה שהעלימה את דבריה ותאמר לה בת פרעה הילכי את הילד הזה אמר רבי חמא בר' חנינא מתנבאה ואינה יודעת מה מתנבאה הילכי הא שלכי ואני אתן את שכרך א"ר חמא בר' חנינא לא דיין לצדיקים שמחזירין להן אבידתן אלא שנותנין להן שכרן [10]ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגו' (ז)אחות אהרן ולא אחות משה אמר רב עמרם אמר רב ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן ואומרת

אגם. של עני ערבה וקנים דקין והוא קנה וסוף דקרא (ישעיה יט ו). קנה קנים סוף ערבה דקה: **לרחוץ.** לטבול שם לשם גירות: **וכן הוא אומר וכו'.** שהשב ומתנקה מעונו קרוי רחוץ: **לשון מיתה.** כלומרכם ואזיל שהיו ממתות בידה הגלתו של לדיק: **דאמר מר.** גבי שרביט הזהב דאתשורוש במסכת מגילה (ט): **בשיני רשעים.** דעוג מלך הבשן במסכת ברכות בתחלת פרק הרואה (ט): **שריבבתה.** לשון דאישתרבובי: **שראתה עמו שכינה.** והלא את לשון עם כמו לא שלח יעקב את אחיו (בראשית מב): **נער.** גדול משמע: **בעל מום.** והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר: **ואין אחר נופל.** ליאור שאותו היום בטלו גזירתם: **וכי יאמרו אליכם.** העובדי כוכבים דרשו כמותינו אל האובות: **המצפצפים והמהגים.** נביא קרי להו לשון גנאי שהם (ב) מצפצפין כעגורים ומהגים כיונים מוציאין קול בגרונם ואין יודעין מה אומרים כך דרך איצטגנינין אין רואין אלא סימן אבל לא פירושו של כל דבר: **ראו.** מצטגניני פרעה: **שמושיען של ישראל הוא.** והך מילתא נמי ר' אלעזר קאמר לה דקרא לאו אמרים קא אלא גמרא קאמר לה וקא מהא דאמרינן לעיל ואין אחר נופל וכדרבי אלעזר דאמר שאין יודעים מה הוגין הילכך ראו המצרים ולא ידעו מה ראו: **כיון דשדיוה למשה כמים.** כל זמן שהיה ביאור אין לקות גדולה מזו ובטל הסימן של לקייה: **רגלי.** בשבילי כמו ויברך ה' אותך לרגלי (בראשית ל): **בשבילי נצלתם.** שביטלו מצרים את גזירתם: **שירה על היס.** בכ"ל בניסן נאמרה בתפילת בסדר עולם מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפני פי החירות הרי ג' ברביעי ויוצר למלך מצרים כי ברח העם ממיסי ושסי רדפו מצרים (ג) אור שביעי ירדו ליס שנאמר ויאר את הלילה (ב) לשחרית אמרו שירה ויום שביעי היה ויו"ט אחרון של פסח היה: **דאמר מר בשבעה באדר מת משה.** בפ"ק דקידושין (דף לח.) ילפינן לה מקראי דכתיב ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום (ג) וכתיב משה עבדי מת ועתה קום עבור (ד) וכתיב כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן וגו' (ה) וכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון (ו) לא מהן ל"ג למפרע תמצא שבשבעה באדר מת משה ומנין שבשבעה באדר נולד שנאמר (ז) ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וגו' מה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי: **שלשה ירחי.** היו והן ג' חדשים שהלפיתתו: **רובו של ראשון.** לא חסר אלא ז' ימים ורובו של ג' דהיינו ניסן ואמצעי שלם אדר השני שלם: **מאי שנא מן העבריות.** דקאמרה לה מכלל דמצריות לא ניחא לה: **דבר טמא.** זו שאכילתה דברים טמאים והתיעוב טועם בחלבה כל מה שתאכל דלאמרי' ביומא (דף עה:) גבי לשד השמן (ח): **פה מי יורה דעה.** למי לימד הקב"ה תורה למי שגמל והפרישם עצמו מחלב טמא ונעתק מן השדים הטמאים כמו ויעתק משם (בראשית יג): **שהלכה בזריזות כעלמה.** שכל כחה עליה. כמו חזק ואמץ (דברים לא) תקף ועלם: **שהעלימה את דבריה.** שלא אמרה שהיא אחותו ושהיא מביאה מת אמו: **הילכי את הילד.** הרי לך שלך: **שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן.** עד שלא נולד משה והיינו הנביאה אחות אהרן: מאי

1. וְהָאֲגַמִּים נִבְּחֲרוּת דָּלְלוּ חָרְבוּ יְאֹרֵי מָצוֹר קָנֶה וְסוּף קָמָלוּ: ישעיהו יט ו
2. אִם רָחַץ אֲדֹנָי אֶת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן וְאֶת דְּמֵי יְרוּשָׁלִַם יָדִיחַ מִקִּרְבָּהּ בְּרוּחַ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בָּעַר: ישעיהו ד ד
3. וַיֹּאמֶר עֹשֵׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה: בראשית כה לב
4. וַתֵּרֶד בַּת פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת עַל יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֵהָ: שמות ב ה
5. קוֹמָה יֵי הוֹשִׁיעֵנִי אֱלָהִי כִּי הִכִּיתָ אֶת כָּל אֹיְבַי לְחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ: תהלים ג ח
6. וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל הָאֹבוֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמֻּהָגִים הֲלוֹא עַם אֶל אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַמֵּתִים: ישעיהו ח יט
7. הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יְיָ וַיִּקָּדֵשׁ בָּם: במדבר כ יג
8. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אָמַרְתָּ בָּשָׂר אֶתֵּן לָהֶם וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים: במדבר יא כא
9. אֶת מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם: ישעיהו כח ט
10. וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאנָ כָל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלוֹת: שמות טו כ

מסורת הש"ס

(א) מגילה טו:, (ב) מגילה טו: וברכות נד:, (ג) [בכורות מד.], (ד) [סנהדרין קא:], (ה) מגילה יב: קדושין לח., (ו) [ל"ל אמר הקב"ה כ"ל בע"י], (ז) [ל"ל ותלך העלמה אר"ל וכו'], (ח) מגילה יד., (ט) [דף טו:], (י) [דף נד:], (כ) [שמות יד], (ל) [דברים לד], (מ) [יהושע ה], (נ) [שם], (ס) [שם ד], (ע) [דברים לא], (פ) [במדבר יא].

הגהות הב"ח

(א) נמ' דקא בעת לאצולי: (ב) רש"י ד"ה המצפצפים וכו' שהם אינם אלא מצפצפים כעגורים: (ג) ד"ה שיהם וכו' מגרים אחריהם אור:

מוסף רש"י

דאישתרבב כו'. נשתרבבה תמתה אמות הרבה (שמות ב ה). וכן אתה מוצא בשיני רשעים. עוג מלך הבשן במסכת ברכות פרק הרואה (נד:) שעקר הר בת ג' פרסי להשליכו על ישראל ונתנו על ראשו ונלחם הקב"ה נמנים ונקניהו ונכנס בגוארו, בקש לשומעו ונשתרבבו שיניו לצאן ולחלן (מגילה טו:). אלא שריבבתה. לשון אשתרבובי אשתרבוב, ירדו וגלו לאמה (ברכות נד:). בשבעה באדר מת. שנאמר (יהושע ד) והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון, לא מהם למפרע שלשים יום נאבלו של משה ושלשה ימים שהיו להם ליתה, שנאמר (שם א) הכינו לכם ליתה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים וגו', הרי בשבעה באדר מת משה, ובשבעה באדר נולד משה. דכתיב (דברים לא) בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, היום מלאו ימי ושנותי (מגילה יג:). בשהיא אחות אהרן. ועדיין לא נולד משה (שם יד:).

ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל [6]וכיון שנולד משה נתמלא כל הבית כולה אור עמד אביה ונשקה על ראשה אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך וכיון שהטילוהו ליאור עמד אביה וטפחה על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתיך והיינו דכתיב [1]ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו לידע מה יהא בסוף נבואתה: יוסף זכה וכו': מאי שנא מעיקרא דכתיב [2]ויעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' והדר [3]וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו ומאי שנא לבסוף דכתיב [4]וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו לקבור את אביו א"ר יוחנן בתחילה עד שלא ראו בכבודן של ישראל לא נהגו בהן כבוד ולבסוף שראו בכבודן נהגו בהן כבוד דכתיב [5]ויבאו עד גורן האטד וכי גורן יש לו לאטד א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד שבאו (ו) בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה תנא כולם למלחמה באו כיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב נטלו כולן כתריהן ותלאום בארונו של יעקב תנא שלשים וששה כתרים נתלו בארונו של יעקב [5]ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד תנא אפי' סוסים ואפילו חמורים [3](מאילו מאילו) כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו קא מעכב אמר להן [6]ממרא קרית הארבע היא חברון [3]ואמר רבי יצחק קרית ארבע ארבע זוגות היו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה איהו קברה ללאה ברידיה והאי דפייש דידי הוא אמרו ליה זבינתה אמר להו נהי דזביני בכירותא פשיטותא מי זביני אמרו ליה אין דכתיב [7]בקברי אשר כריתי לי וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק [7]אין כירה אלא לשון מכירה שכן בברכי הים קורין למכירה כירה אמר להו הבו לי איגרתא אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא ומאן ניזיל ניזיל נפתלי דקליל כי איילתא דכתיב [8]נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר א"ר אבהו אל תקרי אמרי שפר אלא אמרי ספר חושים בריה דדן תמן הוה ויקירן ליה אודניה אמר להו מאי האי ואמרו ליה קא מעכב האי עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים אמר להו ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון [8]שקל קולפא מחייה ארישיה נתרן עיניה ונפלו אכרעא דיעקב פתחינהו יעקב לעיניה ואחיך והיינו דכתיב [9]ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה דכתיב [10]למה אשכל גם שניכם יום אחד ואע"ג דמיתתן לא ביום אחד הואי קבורתן מיהא ביום אחד הואי ואי לא [3] עסק ביה יוסף אחיו לא הוו מעסקי ביה והכתיב [11]וישאו אותו בניו ארצה כנען אמרו הניחו לו כבודו במלכים יותר מבהדיוטות: מי לנו גדול מיוסף כו': ת"ר בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצות שנאמר [12]חכם לב יקח מצות וגו' [1]ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור אמרו סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור הלך משה אצלה אמר לה כלום את יודעת היכן יוסף קבור אמרה לו ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילום הנהר כדי שיתברכו מימיו הלך משה ועמד על שפת נילום אמר לו יוסף יוסף הגיע העת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב אם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך מיד צף ארונו של יוסף ואל תתמה היאך ברזל צף שהרי כתיב [13]ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אל המים וגו' אהה אדוני והוא שאול ויאמר איש האלהים אנה נפל ויראהו את המקום ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל והלא דברים ק"ו ומה אלישע תלמידו של אליהו ואליהו תלמידו של משה צף ברזל מפניו מפני משה רבינו על אחת כמה וכמה רבי נתן אומר [1]בקברניט של מלכים היה קבור הלך משה ועמד על קברניט של מלכים אמר יוסף הגיע עת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך באותה שעה נזדעזע ארונו של יוסף נטלו משה והביאו אצלו וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו שני ארונות הללו אחד של מת ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה והיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של שני ארונות ואחד של שכינה וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה אמרו קיים

מאי שנא מעיקרא. דלקדמיתנו למצרים מקמי אחי יוסף ומאי שנא לבסוף דכתיב הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו: וכי. דרך לאסוף אטדין ולעשות מהן גורן: שמקיפין לו אטד. גדר של קוצים: שלשים וששה כתרים. י"ב נשיאים דישמעאל וכ"ג אלופים כ"ה הן תימן וקנז נמנו ב' פעמים וא"ת קרח נמנה ב' פעמים הרי ל"ה הן וכתרו של יוסף הרי ל"ו: קא מעכב. שלא יקבורוהו שם: אמר. קרית ארבע שמה שאינה מחזקת אלא ד' זוגות. הא דא"ר יצחק לאו מלתא דעשו היא אלא גמרא קאמר ליה למימר טעמא דעיכובא דודאי כן הוה כדברי עשו שאינה מחזקת אלא ד' קברים: איהו. יעקב: קברה ללאה ברידיה. בחלק המגיעו לדכתיב ושמה קברתי את לאה (ו): וזבינתה. כשמכרת הבכורה: נהי דזבינתי לבכורתי. ולא אטול פי שנים אלא כמוהו: פשיטותא מי זביני. חלקי בחלק פשוט לא מכרתי: א"ל אין. פשיטותיך נמי זבנת חלקך בטעורה זו לגמרי שכן אמר אביו בשעת מיתה אשר כריתי לי ואין כירה אלא לשון מכירה כמו ואכרה לי בחמשה עשר כסף (הושע ג): הכו איגרתא. הרלו שטר מכירה: יקירן אודניה. כבדו אזניו משמוע: מאי האי. למה אינכם קובריו אותו: שקיל גולפיה. מקל כמו גולפי עוכי בלע מאכימי בערכין (דף כב.): ואי לא אתעסק ביה יוסף אחיו מי לא הוי מיעסקי ביה. כלומר היאך היתהו אחיו ליוסף ליטול לו את השם לבדו של קבורת אביהם וכי פרקו מעליהן העול ולא חשו לו ואם לא נתעסק בו הוא הם לא היו עסוקין בו והכתיב וישאו אותו בניו אלמא אף הם היו עסוקין במשאו (ג) וקבורתו ומסקנא כתיב אחרי קברו את אביו) תלה הכתוב בו שהוא היה עיקר הדבר: אמרו. אחיו ביניהן הניחו לו להתעסק בו כנגד כולנו: כבודו. של אביו במלך יותר מבהדיוטות שיוסף מלך הוא: נתעסקו בביזה. (ד) של מצרים: כדי שיתברכו מימיו. תמיד לפי שאין ארץ מצרים שותה ממי גשמים אלא שבולה עשויה יאורים ותעלים מילום עד סוף המדינה כמה פרסאות ומילום עולה ומשקה ומתברך ומתלא אותן יאורים ומשקין מהן השדות והיינו דכתיב (זכריה יד) והיה (ו) אם לא יעלה מכל משפחות וגו' לא עליהם יהיה הגשם ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא (ז) תבא ולא עליהם ואין כתיב כאן הגשם אלא ולא עליהם יהיה אותו נהר שהן שותין ממנו ויונתן בן עוזיאל תרגם ולא עליהם תיסק גילום: ויהי כאחד מפיל הקורה וגו'. בתלמידי אליהו כתיב במלכים: והוא שאול. אליהו לו: תלמידו של משה. ולא שלמד מפיו אלא מורתו של משה למדו (ו) לאליהו: בקברניט של מלכים. בקברות של מלכים. ולשון יוני הוא: קייס

הללו אמרו אחד של מת

1. וַתִּתְצַב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מָה יֵעָשֶׂה לוֹ:
שמות ב ד
2. וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרָיִם:
בראשית נ ז
3. וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאַחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:
בראשית נ ח
4. וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאַחָיו וְכָל הָעֲלֹים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת אָבִיו:
בראשית נ יד
5. וַיָּבֹאוּ עַד גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים:
בראשית נ י
6. וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הוּא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר גָּר שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק:
בראשית לה כז
7. אָבִי הִשְׁבִּיעֵנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת אָבִי וְאָשׁוּבָה:
בראשית נ ה
8. נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפָר:
בראשית מט כא
9. יִשְׂמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נָקָם פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע: תהלים נח יא
10. עַד שׁוּב אַף אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד: בראשית כז מה
11. וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָּנָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת קָבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל פְּנֵי מַמְרֵא: בראשית נ יג
12. חֲכַם לֵב יִקַּח מִצְוֹת וְאֱוִיל שִׂפָתַיִם יִלָּבֵט:
משלי י ח
13. וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקּוֹרָה וְאֶת הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל הַמָּיִם וַיִּצְעַק וַיֹּאמַר אֲהָהּ אֲדֹנִי וְהוּא שָׁאוּל:
מלכים ב ו ה

תוס' שאנץ (המשך)

של יוסף אמרה לו ארון של מתכת והשתא ניתא שלא הלך אצלה אלא שפגעה בו והגידה לו הדבר. ארון של מתכת יש וקבעוהו בנילום. וכי דרכו של מת להלך עם השכינה במדבר יש ששמו עצמות יוסף כתוך עור של כבש ונכנסה בו באותו עור רוח חיים והיינו דכתיב נוהג כצאן יוסף: קיים זה מה שכתוב בזה פי' במכילתא מפ' כתיב הכא אנכי וכתיב ביוסף התחת אלהים אנכי. כתיב הכא לא יהיה לך אלהים אחרים וכתיב בזה את האלהים אני ירא. כתיב הכא זכור. וכתיב הכא וטבחו טבח והכן ראין והכן אלא לשבת שנא' והיה ביום הששי והכינו. כל י' הדברים ולא תשנא את אחיך ולא תקום ולא תטור וחי אחיך עמך ל"ה: את מספר ימיך אמלא ואם זכה מוסיפין לו

הגהות הב"ח

(א) גמ' שנאו שם בני עשו: (ב) שם ומי לא איעסק ביה יוסף אחיו מי לא הוו: (ג) רש"י ד"ה ומי לא וכו' ובקבורתו כתיב אחרי כל"ל ותיבת ומסקנא נמחק: (ד) ד"ה נתעסקו נכיה וינצלו את מצרים:

מוסף רש"י

כגורן זה שמקיפין לו אטד. המוקף מ"ש של קוצים (בראשית נ י). אשר כריתי לי. קנימי, דיעקב זבנה מעשו (חולין לב.) כמו אשר קניתי (בראשית נ ה).

תוספות שאנץ

תאנא ל"ו כתרים נתלו בארונו של יעקב י"ב נשיאים דישמעאל וי"ד דאלופי בני עשו הכתובים בסדר וישלח. ומבני קטורה זמרן ויקשן מדן ומדין ישבק ושוח הרי ששה ויקשן ילד את שבא ואת דדן. ושבא תלה כתרו של אביו. ומדין הוריש כתרו לה' בניו. ו) חנוך ועיפה ועפר ואבידע ואלדעה הרי ה' כתרים הרי י' בני קטורה ל"ו כתרים. והשתא אתי שפיר דקתני לעיל אתו בני עשו וישמעאל ובני קטורה ודלא כפ"ה דלא היה לו להזכיר כלל בני קטורה דפ"ה י"ב נשיאים דישמעאל וכ"ג אלופים נמנו בעשו וא"ת כ"ה הם תימן וקנז נמנו ב' פעמים. וא"ת קרח נמנה ב' פעמים [שני קרח הרי] אחד מבני אליפז ואחד מבני אהליבמה מ"מ ל"ה הם וכתרו של יוסף [הרי ל"ו] כפ"ה: שקל קולפא מחייה. תי' דידו' בכתובות אמרי דמסורה היא בידם דיהודה קני ליה לעשו שנא' ירך בעורף אויביך. ז) ויכול להיות שאותו בשעה שהרג לעשו לשניהם והרגו אותו. אמרו סרח בת אשר נשתיירה. וא"ת הרבה נשתיירו מאותו הדור כדתניא בפ' יש נוחלין. יאיר בן מנשה ומכיר בן מנשה נולדו בימי מנשה ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ. ומכיר ודאי נולד בימי יעקב וגם יוסף גדל את בניו כדכתיב גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף ולא היה הולך אצלה לשאול היכן הוא מכל הגדולים שבדור. וי"ל דאיתא במדרש דאגדה שיגע בו משה ג' ימים עד שפגעה בו סגולה סרח בת אשר אמרה לו מה אתה מבקש אמר לה ארונו

ו) ומה שלא תסב נמי כתרו של דדן נראה משום דיקשן הי' הנכור והיוצא חוצה אליו וכמה ניתא נמי דלא תסיב בני דדן. ומיהו בלא"ה ניתא די"ל דמפרש כפי' התרגום אוקלוס ע"ש. ז) אולי י"ל ויכול להיות שבניהם הרגו לעשו כאותו שעה.